

K^L
C
A

Cultuur coördinator

NL

Magazine voor professionals cultuur
in het primair onderwijs

De 7000e cultuurcoördinator
Claire Boonstra over het doel van onderwijs
De toekomst van cultuuronderwijs
Kunst en cultuur in het speciaal onderwijs

Over het LKCA...

Het LKCA zet zich in voor goede cultuureducatie en voor betaalbare en gevarieerde amateurkunstvoorzieningen. Dat doen we samen met professionals en beleidsmakers. Zo werken we, samen met organisaties uit de onderwijs- en cultuurwereld, aan een nieuw, breed kader voor cultuureducatie. Een kader voor binnen- en buitenschools cultuuronderwijs. Maar we doen nog veel meer. Dus kom naar onze bijeenkomsten, lees onze publicaties, neem een abonnement op onze nieuwsbrieven, volg ons op Twitter, Facebook en LinkedIn, deel je visie via cultureelkapitaal.nl en word wijzer op lkca.nl.

Over Cultuurcoördinator NL

Want samen werken we aan (nog) betere cultuureducatie en cultuurparticipatie. Vier jaar Cultuureducatie met Kwaliteit, vier jaar LKCA, vier jaar investeren in cultuuronderwijs. Wat hebben we allemaal bereikt? Een bron van inspiratie en informatie, dat is dit magazine. We interviewden cultuurcoördinatoren en icc-trainers, we spraken met een directeur van een CultuurProfielSchool, we gingen langs bij onderwijsexpert Claire Boonstra en we hebben tal van mooie praktijkverhalen verzameld. Kortom, deze uitgave van het LKCA is een 'must read' als je cultuur onderwijs in het primair onderwijs een warm hart toe draagt.

Laat je ons weten wat je van dit magazine vindt via EvelineSimons@lkca.nl? Ook andere tips of ideeën horen we graag!

We wensen je veel leesplezier toe.

Teamfoto met van links naar rechts

Chantal de Bonth, Petra de Regt, Marian van Miert, Anneloes Vermeulen, Eeke Wervers en Eveline Simons

Cultuur coördinator

NL

Magazine voor professionals cultuur
in het primair onderwijs

Inhoud

Sanne Scholten, directeur LKCA Voorwoord	4	Onderzoek naar positieve impact leerkracht op het tekenen leerlingen Tekenen als omgaan met de visuele wereld	22
7000e cultuurcoördinator Tanja Verlaan Juf, ligt de grachtengordel in Nederland?	6	Column Liesbeth Kleuver Over vakken en bakken	23
De icc-cursus Wat doet een cultuurcoördinator ?	10	Cultuuronderwijs in het speciaal onderwijs We gunnen kinderen hun eigen zoektocht	24
Claire Boonstra Het doel van onderwijs	12	Cultuurprofiel school Kunst en cultuur speerpunt bij gefuseerde scholen in Leek	26
Andrea Jacobs, cultuurcoach van het eerste uur Ik wil dat leerlingen de kunstenaar in zichzelf ontdekken	14	Basis voor cultuureducatie Toekomst van ons cultuuronderwijs	28
Regelingen en subsidies Cultuureducatie in het primair onderwijs	16	Puzzel	30
Uit de praktijk Directeur Parcival in Hoorn Dick Bruin Icc-trainer Pieter Mols Pabo-docent muziek Suzanne Kratsborn Educatie medewerker het Houten Huis Karlijn Benthem	18	Colofon	31

Voorwoord

Het LKCA richt zich als kennisinstituut op cultuureducatie en amateurkunst. We willen de betekenis van cultuur laten zien en de waardering voor cultuur vergroten. We willen dat elke Nederlander cultureel actief kan zijn als hij/zij dat wil. En we willen dat kinderen goede cultuureducatie krijgen.

Elk kind in Nederland verdient immers goede cultuureducatie. Op school en in zijn/haar vrije tijd. Kunstdisciplines, erfgoed en media als vakken op zich, maar ook als onderdeel van het brede schoolprogramma. Omdat cultuur leuk is, nieuwe werelden laat zien, omdat kinderen en jongeren hun creatieve vaardigheden kunnen ontwikkelen.

Jij als leerkracht, cultuurcoördinator of medewerker van een culturele instelling, bent de sleutel tot de culturele ontwikkeling van al die kinderen en jongeren. Als kennisinstituut proberen wij een bijdrage te leveren aan jouw werk. We volgen ontwikkelingen in onderzoek en praktijk en houden je op de hoogte. We brengen je in contact met anderen van wie je kunt leren. En waar nodig jagen we benodigde ontwikkelingen aan.

Met dit magazine willen we nieuwe inspiratie geven, waarmee jij weer aan de slag kunt. Je leest er een interview met de cultuurcoördinator waaraan ik het 7000e certificaat mocht uitreiken, met een schooldirecteur en een cultuurcoach. Verder vind je verhalen over een school voor speciaal onderwijs en een cultuurprofielschool en natuurlijk informatie over de verschillende regelingen en subsidies.

Andersom hopen we ook van jou te leren. Als je goede verhalen hebt over jouw school of project: deel ze met ons. Of als je juist vragen hebt: stel ze. Want voor ons is het belangrijk om te weten waar jij op bijeenkomsten over wilt horen, waar je op onze website over wilt lezen en waar jij denkt dat onderzoek naar gedaan zou moeten worden. Alleen zo werken we samen aan steeds betere cultuureducatie voor zoveel mogelijk kinderen in Nederland. En daar gaan we voor!

Sanne Scholten
Directeur LKCA

Juf,

ligt de grachtengordel in Nederland?

Auteur: Eeke Wervers

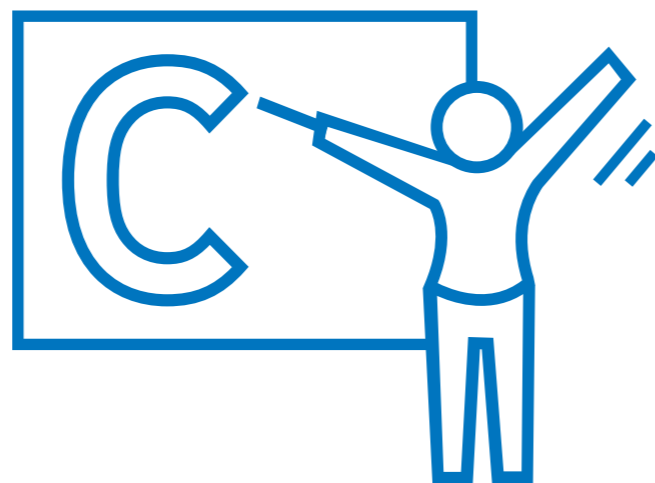
Cultuureducatie in de klas van de 7000e cultuurcoördinator

Een brede school in een nieuw, duurzaam gebouw. In een lege vlakte waar nog huizen moeten komen. Tanja Verlaan werkt als leerkracht en cultuurcoördinator op de nog kleine Wereldschool in Amsterdam. Afgelopen zomer ontving zij het 7000e icc-certificaat. Wat betekent het om juist hier cultuurcoördinator te zijn? En welke waarde geeft interim-directeur Ruud Seuren aan cultuuronderwijs?

Tanja's keuze om cultuurcoördinator te worden was een hele bewuste.

Ze heeft al veel gedaan, zoals de opleiding tot RT, Bouwcoördinator, adjunct-directeur en directeur. Ze werkte ruim een jaar in Amsterdam toen haar directeur vroeg: is er nog iets wat je echt graag zou willen doen? Het antwoord was ja, de cursus om cultuurcoördinator te worden. Waarom? 'Ik vind het een belangrijk onderdeel van onderwijs en opvoeding. Mijn eigen kinderen hebben er veel van meegekregen, zowel via school als via thuis. De kinderen op deze school komen nauwelijks in contact met kunst en cultuur. Hun ouders zijn vaak laagopgeleid en er is weinig geld. Kinderen die hier geboren zijn en inmiddels in groep 8 zitten, zijn soms nauwelijks buiten de wijk geweest. Vorig jaar organiseerde ik een bezoek aan het stadsarchief en een museum, en een tochtje met de rondvaartboot. Eén van de kinderen vroeg toen: Juf, ligt de grachtengordel in Nederland? Ze hebben gewoon geen idee. De leerlingen vinden de kunstactiviteiten erg leuk, zowel de bezoeken aan cultuurinstellingen als zelf tekenen en muziek maken. Doordat ze er thuis niet zoveel van meekrijgen, zijn ze vaak heel onbevangen. Expressief ook, dat koester en ontwikkel ik. Ik vind het belangrijk dat het eigen is, dat de kinderen

de vrijheid nemen om dat eigene uit te drukken. Gelukkig vinden ook de ouders kunst en cultuur belangrijk voor hun kinderen, ook al doen ze er thuis weinig aan.'

'Ik vind het belangrijk dat het eigen is, dat de kinderen de vrijheid nemen om dat eigene uit te drukken.'

'Per thema ga ik bekijken wat er aan aanbod is in de wijk en benader zelf de mensen. Zo raakt de school ook meer ingebed in de omgeving.'

'Het goede van de icc-cursus is dat je bewuste keuzes maakt voor cultuureducatie.

En dat je goed nadenkt over de activiteiten en lessen op je school. De cursus is op verschillende inspirerende locaties en je ziet veel praktijkvoorbeelden. Een cultuurplan is een groeidocument, je schrijft het tijdens de cursus, maar daarna begint het pas echt. Ik heb een behoorlijk ambitieus plan geschreven, met de ontwikkeling van leerlijnen en de implementatie ervan voor de vier kunstvakken en erfgoed. Mijn grote wens is dat er aan het einde van het jaar een verder uitgewerkt en gedegen plan ligt. Borging, daar gaat het om. Op het moment is het erg druk, we zijn een kleine school en er zijn veel nieuwe collega's. Maar ik ben ook trots, voor muziek zijn we al heel ver. We werken samen met Aslan en de kinderen van groep 1-8 krijgen allemaal muziekles. De lessen sluiten aan bij het thema waar we aan werken en er is muziek tijdens de afsluiting van het thema. De muziekdocent van Aslan is heel creatief. Ze betreft ook theater bij de liedjes. Tijdens de Amerikaanse verkiezingen gebruikte ze voor het noten lezen Trump en Clinton in plaats van peer en appel. Erg leuk. We krijgen alle lessen ook digitaal. En als een leerkracht een les lastig vindt, komt ze helpen of adviseren.'

De komende periode breng ik de beeldende activiteiten per thema in kaart.

Ik maak een overzicht van alle opdrachten, materialen en technieken zodat we een leerlijn kunnen ontwikkelen. Wellicht wordt dan ook duidelijk of er verdere scholing voor het team nodig is. Beneden in de horecaruimte werkt een beeldend kunstenaar. Zij heeft aangeboden mee te willen denken en samen te willen werken. Een collega doet een cursus 21e eeuwse vaardigheden, waar creatief denken ook onderdeel van is. We gaan kijken hoe we dat kunnen combineren met ICT, mediawijsheid en de kunstvakken. Verder is erfgoed in de thema's opgenomen. Onze school is oecumenisch en bijvoorbeeld bij het thema feest behandelen we de verschillende geloofsovertuigingen en de feesten die daarbij horen. De leerlingen bezoeken gedurende hun schooltijd een synagoge, een katholieke kerk en een moskee. Omdat we als school nieuw zijn in deze wijk, moet ik m'n netwerk nog opbouwen. Per thema ga ik bekijken wat er aan aanbod is in de wijk en benader zelf de mensen. Zo raakt de school ook meer ingebed in de omgeving. Mijn wens is dat welk thema we ook doen en wie er ook lesgeeft, je weet welke opdrachten

'Ik vind het belangrijk dat onze leerlingen naar het museum gaan en naar toneel.'

beschikbaar zijn en dat het materiaal dat daarvoor nodig is, er ook gewoon is.

Ruud Seuren is interim-directeur op de Wereldschool.

Naar zijn overtuiging moet iedere school een cultuurcoördinator hebben. In ieder geval iemand die gespecialiseerd is in cultuureducatie, die het belang ervan kan uitdragen. 'Mijn ervaring is dat zo iemand de verantwoordelijkheid voor cultuureducatie op zich neemt en meewerkt aan het beleid op dat gebied. Je moet de keuzes binnen je beleid kunnen beargumenteren en daar heb je specifieke expertise voor nodig. Als directeur weet je toch van veel dingen weinig, daarom is het belangrijk specialisten in je school te hebben. De Wereldschool valt onder het AMOS-bestuur en dit bestuur heeft als onderdeel van de AmosAcademie de icc-cursus in-company aangeboden. Een mooi voorbeeld van hoe een bestuur de mogelijkheid tot specialiseren kan faciliteren. Ook het beschikbaar stellen van taakuren voor de cultuurcoördinator hoort daar naar mijn idee bij. Wanneer ik naar de Wereldschool kijk, is voor deze kinderen cultuur in hun eigen omgeving en rond hun eigen tradities waardevol. Ik vind het belang-

rijk dat onze leerlingen naar het museum gaan en naar toneel. Als ze daar op school geen kennis mee maken, dan gebeurt het waarschijnlijk niet. De leerlingen leven in een klein wereldje en met cultuureducatie kun je dat wereldje verbreden. We heten tenslotte de Wereldschool.'

De Wereldschool zet in op thematisch onderwijs.

'In het eerste jaar hadden we drie thema's, dit jaar zijn dat er al vijf. En we willen nog meer thematisch werken in ons onderwijs brengen' vertelt Tanja. 'Ons schoolgebouw leent zich er goed voor. We kunnen de wanden wegklappen, zodat er leerpleinen ontstaan. Het liefst willen we de methodes loslaten en zelf de thema's gaan ontwikkelen. Maar dat heeft uiteraard tijd nodig. We vinden het belangrijk dat kinderen ervaren dat wat zij leren zinvol is, voor nu en voor de toekomst. Dat je niet alleen leert uit boeken. Kinderen denken niet in vakken, maar zijn juist ook nieuwsgierig naar de wereld om hen heen.'

'We werken een aantal weken aan één thema. In deze periode geven we vakken als aardrijkskunde, natuuronderwijs, geschiedenis, creatieve vakken en verschillende aspecten van taal zoveel mogelijk vorm binnen het thema. We gaan daarmee uit van de manier waarop kinderen naar de wereld kijken en sluiten daarbij aan. In de thema's werken kinderen van verschillende leeftijden samen. We betrekken externe organisaties en nodigen gastsprekers uit of de kinderen gaan op excursie. Zo halen we de 'echte wereld' de school in.'

Een kunstproject voor een nieuwe school in een nog te bouwen wijk.

Vorig jaar werd Tanja benaderd door de masterstudenten Dominique van Egeraat en Lars Deltrap van de AHK. Zij bedachten het kunsteducatieve project Houtwarming, een combinatie van housewarming en Houthavens. Samen met kunstenaars en andere betrokkenen uit de wijk is het project ontwikkeld en uitgevoerd. Tanja was namens De Wereldschool betrokken. Haar school deelt met BS De Spaarndammerhout het gebouw en een aantal faciliteiten, zoals de BSO, de aula, de sportzaal en het muzieklokaal. Hoofddoel van het project *Houtwarming* was om de twee basisscholen meer te verbinden met elkaar en met de wijk. 'De leerlingen van de Wereldschool en de Spaarndammerhoutschool onderzochten samen met kunstenaars, bewoners en gebruikers uit de buurt wat er allemaal komt kijken bij het inrichten van een nieuwe lege ruimte en welke rol kunst daarbij kan spelen. Drie weken lang deed elke klas iedere dag een activiteit rondom dit thema. Voorbeelden zijn een kartonnen stad, waardoor de kinderen zich bewust werden van hun omgeving. Andere kinderen hebben geluisterd naar omgevingsgeluiden en daar een 'stripsodie' van gemaakt op rollen behangpapier. Groep 5/6 maakte een fotospeurtocht voor de andere groepen. Het project sloot af met een expositie van het onderzoek en een grote gezamenlijke afsluiting voor ouders en iedereen uit de buurt. Dit project is het voorbeeld van thematisch werken. Bovendien heb ik mijn netwerk van kunstenaars flink kunnen uitbreiden. Zo zou het moeten zijn, dat kinderen leren van en door kunst en leren samenwerken.'

Foto's Thomas van Lenden

Meer informatie:
www.wereldschoolamsterdam.nl en
www.houtwarming.nl

'Zo zou het moeten zijn, dat kinderen leren van en door kunst en leren samenwerken.'

Wat is een cultuur-coördinator?

De cultuurcoördinator (icc'er) op school is de spil voor goed cultuuronderwijs voor ieder kind op school. De cultuurcoördinator maakt en houdt iedereen enthousiast voor cultuur en creativiteit in de klas en is de verbindende schakel tussen school en culturele omgeving. De eerste cultuurcoördinator werd opgeleid in 2005, de 7000e kreeg haar certificaat in juni 2016.

De cultuurcoördinator schrijft tijdens de cursus interne cultuurcoördinator (icc-cursus) een cultuurplan voor de school. Dit gebeurt in afstemming met het team en de directie. In het plan staat de visie van de school op cultuuronderwijs, met een plan van aanpak en een meerjarenplan. Een doordachte visie op en goed beleid voor cultuuronderwijs helpen om de kwaliteit en continuïteit ervan te waarborgen. Cultuuronderwijs wordt onderdeel van het schoolplan en het wordt jaarlijks geëvalueerd en geactualiseerd.

De icc-cursus biedt praktische handvatten, vaardigheden en inhoudelijke kennis om cultuuronderwijs op school optimaal vorm te geven, te stimuleren en te borgen. De icc-cursus bestaat uit acht bijeenkomsten van ieder drie uur. De totale studiebelasting is vijftig uur. Naast het schrijven van een cultuurplan, staan werken aan

draagvlak voor cultuuronderwijs en aan de competenties van de cultuurcoördinator centraal. De icc-cursus is geaccrediteerd en kun je opvoeren als professionaliseringsactiviteit op www.registerleraar.nl voor vijftig uren (RU).

Na de cursus gaat de cultuurcoördinator samen met het schoolteam, de directie, eventuele partners en andere betrokkenen aan de slag om cultuureducatie verder handen en voeten te geven. De cultuurcoördinator bewaakt de voortgang, adviseert, informeert en enthousiasmeert betrokkenen. Andere taken zijn het onderhouden van de contacten met culturele instellingen en kunstenaars, actief zijn in inspirerende netwerken en het coördineren van de culturele activiteiten op school. De cultuurcoördinator is de motor en het aanspreekpunt voor kunst en cultuur. Daarmee is de cultuurcoördinator niet degene

die al het werk doet, hij coördineert het team dat verantwoordelijk is voor de uitvoering van de plannen. Het creëren van draagvlak voor cultuuronderwijs is daarom erg belangrijk. Voldoende uren voor deze taken zijn noodzakelijk, het aantal uren is gebaseerd op de grootte van de school en de omvang en complexiteit van de uit te voeren taken.

Competenties

Tijdens én na de icc cursus ontwikkelt de cultuurcoördinator de competenties die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de icc-taken. Het gaat om de volgende competenties:

De cultuurcoördinator kan in gesprek met collega's binnen en buiten de school persoonlijke opvattingen ten aanzien van de inhoud en de plaats van cultuureducatie op een constructieve wijze kenbaar maken. Ook kan hij een planmatige aanpak bedenken voor interactie met collega's, ouders en personen uit het culturele netwerk van de school. De cultuurcoördinator brengt daarbij uitwisseling van ervaringen op gang over cultuureducatie met leerlingen en collega's, en ouders en culturele instellingen.

De cultuurcoördinator kan de pedagogische opvatting van de school vertalen naar een visie op cultuureducatie en cultuurplan, vanuit die visie een vertaling maken in activiteiten en een voorstel doen voor de inbedding in het curriculum. Hij kan het programma voor cultuureducatie verantwoorden voor de ontwikkeling van kinderen van groep 1-8 en voor de bijdrage die cultuureducatie kan leveren aan het leef- en werkklimaat voor de kinderen van de school.

De cultuurcoördinator kan de kwaliteit beoordelen van cultuuraanbod, specialiseert zich vaak in (één van) de cultuurvakken en heeft affiniteit met kunstzinnige oriëntatie en oriëntatie op jezelf en de wereld.

De cultuurcoördinator stemt activiteiten en leeromgeving af op de mogelijkheden binnen en buiten de school, daarbij rekening houdend met ruimte, tijd, financiën en faciliteiten. Daarnaast kan hij vanuit de vraag van de school projecten op het gebied van cultuureducatie binnen en buiten school selecteren, initiëren en organiseren en collega's en ouders daarbij inzetten. Hij kan goed omgaan met onverwachte situaties bij de uitvoering van een cultuuractiviteit op school.

De cultuurcoördinator is contactpersoon tussen school en cultuurinstellingen en kan duidelijk aangeven wat wensen en mogelijkheden zijn. Hij kan mensen van buiten de school op een interactieve manier betrekken bij plannen en activiteiten op het gebied van cultuureducatie.

De cultuurcoördinator heeft zicht op de verschillende opvattingen van collega's ten aanzien van cultuureducatie en kan deze integreren in cultuurplan of culturele activiteiten. Hij kan draagvlak creëren bij collega's, ouders en andere betrokkenen.

De cultuurcoördinator kent zijn eigen sterke en zwakke punten en kan daaruit leervragen destilleren en (na of bij-)scholing zoeken. Hij kan netwerken gebruiken voor het uitwisselen van kennis en ervaringen en hij kan via onderzoek en reflectie een bijdrage leveren aan de onderwijsverbetering en ontwikkeling op het gebied van cultuureducatie.

> Communiceren

> Plannen ontwikkelen

> Cultuuraanbod beoordelen

> Coördineren

> Samenwerken met externen

> Samenwerken binnen de school

> Professionaliseren

Foto Iris Duvekot

Het doel van onderwijs

Auteur: Eeke Wervers

Onderwijs moet kinderen voorbereiden op een snel veranderende samenleving. Beter nog, onderwijs moet kinderen in staat stellen hun eigen toekomst vorm te geven, hun eigen waardevolle samenleving te ontwerpen. Wat is dan het doel van onderwijs, wat is leren, wat is ontwikkelen? Als expert onderwijsvernieuwing denkt Claire Boonstra regelmatig na over deze vragen. Haar kijk op onderwijs is even simpel als verrassend.

Als ik denk aan leren, dan zie ik aan de ene kant het zich ontwikkelend individu en aan de andere kant de samenleving en de planeet. Een leeromgeving zoals een school begeeft zich daar tussenin. De school is als het ware een oefenplaats tussen thuis en de samenleving. Iedereen in de samenleving vervult waardevolle rollen die veel verder gaan dan een 'betaalde baan'. Gedurende ons leven - en zelfs gedurende een dag - wisselen we die rollen ook nog eens af. De oneindig grote diversiteit aan rollen die een mens kan vervullen in de samenleving, past bij de oneindig grote diversiteit aan talenten, capaciteiten, motivaties, interesses en persoonlijkheden die mensen van nature hebben. En die we in de loop van ons leven allemaal ontwikkelen.

We beperken ons nu in het onderwijs tot een heel smal deel van dit vrijwel oneindig brede spectrum. We richten ons op het leren geven van het goede antwoord op een aantal gestandaardiseerde toetsen in een beperkt aantal vakken. En we bepalen op basis van de uitkomst of mensen kunnen worden ingedeeld in 'hoger' versus 'lager'. Daarmee doen wij onszelf als mensen en als mensheid ernstig tekort. Al onze systemen zijn ingericht op het gemiddelde, op een indeling in hoger versus lager en op standaardisatie. Maar telkens weer blijkt dat hét gemiddelde niet bestaat. Geen enkel mens valt voor alle factoren binnen het gemiddelde. Een indeling in hoger versus lager lijkt logisch, maar blijkt telkens weer onzinnig. Want de economie en de natuur zijn aantoonbaar sterker bij een grote mate van diversiteit.

De uitdaging is om het leren zo te organiseren, dat het ons lukt om het potentieel van kinderen te ontwikkelen. En om te leren hoe je dat eigen en unieke potentieel een levenslang duurzaam en waardevol kunt inzetten in de samenleving. Hoe zou een dergelijk onderwijssysteem er uitzien? Het betekent dat we het lerende kind weer in het centrum

zetten en niet het schoolsysteem. Het betekent dat je een heel spectrum aan verschillende leeromgevingen en leerkrachten om het kind heen moet plaatsen. Zo wordt het kind gestimuleerd en ondersteund bij zijn ontwikkeling. De kunstvakken zie ik als belangrijke gereedschappen in je toolbox. Ze bieden je een manier om je uit te drukken. Elk verhaal is een creatie waarbij vorm en inhoud even belangrijk zijn.

We leven in een tijdperk van snelle veranderingen. De technologie ontwikkelt zich exponentieel. Wat betekent dat voor ons als mens? Er zal veel vraag komen naar mensen met capaciteiten die niet te vervangen zijn door computers, robots en kunstmatige intelligentie. Mensen met verbeeldingskracht, die kunnen samenwerken, die in staat zijn om zich een compleet nieuwe wereld voor te stellen. Mensen die snel kunnen schakelen. Mensen met flexibiliteit, het vermogen om vragen te stellen, te onderzoeken, leiderschap, ondernemerschap, creativiteit, intuïtie. Hoe zou het leven eruitzien als we in het onderwijssysteem meer belang hechten aan deze capaciteiten?

'De uitdaging is om het leren zo te organiseren, dat het ons lukt om het potentieel van kinderen te ontwikkelen.'

Er zijn veel initiatieven die al die kant opgaan. De ontwikkelingen zijn bijna niet meer te stoppen. Op alle niveaus voelen mensen zich betrokken: de politiek, besturen, directeuren en leraren. De plannen vallen duidelijk in goede aarde, maar er moet natuurlijk nog wel wat gebeuren. Ik probeer de interessante en inspirerende projecten op een mooie manier te laten zien. En ik merk dat ik daarbij uitdrukking geef aan wat ook bij andere mensen van binnen sluimert. En kijk bijvoorbeeld naar het advies van Platform Onderwijs2032. In de documentaire *Wat is het doel van onderwijs* breng ik mijn filosofie en kijk op onderwijs naar voren. Daar is nu veel ruimte voor.

Claire Boonstra is initiatiefnemer van Operation Education en van de film *Wat is het doel van onderwijs*, in 2015 onderwijsfilm van het jaar.

Meer informatie via <http://operation.education/>

'Ik wil dat leerlingen de kunstenaar in zichzelf ontdekken'

Foto Andrea Jacobs

Auteur: Melissa de Vreede

Andrea Jacobs, cultuurcoach van het eerste uur

'Je komt vanuit het museum, maar je bent in de school. Dat is soms verwarrend, maar vooral heel rijk', zegt Andrea Jacobs die zeven jaar geleden neerstreek in de Mariaschool. De school in Rotterdam Delfshaven had een lokaal over. Andrea richtte het helemaal in als filiaal van Museum Boijmans van Beuningen, waar zij al werkte als museumdocent. Ze hing er posters op en zette er reproducties neer van kunstwerken. Als begeleider en rondleider van groepen kreeg zij de taak om verbinding te leggen tussen de school en het museum. Ze was dus nadrukkelijk niet de vakleerkracht beeldend want Andrea wordt niet voor niets 'museumjuf' genoemd.

Tijdens haar lessen wordt weliswaar getekend en geschilderd, geknipt en geplakt. Het hoofdoel is echter niet het aanleren van die vaardigheden. 'Het is voor leerlingen prettig om iets moois te kunnen maken. Het meest belangrijk voor mij is dat ze de kunstenaar in zichzelf ontdekken. Dat klinkt misschien wat zwaar maar kunst leren kennen, vind ik belangrijker dan goed te kunnen figuurzagen of de beeldaspecten op een rijtje te hebben. Dat is het verschil met een vakleerkracht. Ik ben zelf ook kunstenaar en dat is de basis van waaruit ik werk. De blik van de kunstenaar is van belang voor mijn lessen.'

Intense band

De collectie van het museum is altijd uitgangspunt van de lessen op school. Ook bezoeken de leerlingen vier keer per jaar 'hun' Boijmans. Door deze frequentie voelen zij zich er thuis en wijzen zij hun ouders de weg tijdens speciale evenementen. De eerste lichte leerlingen die het museum tijdens hun schoolcarrière minstens 24 keer hebben bezocht, is inmiddels van school. Het museum hecht veel belang aan de intense band die is ontstaan met de scholen waar cultuurcoaches werken. Catrien Schreuder is als hoofd educatie van het museum verantwoordelijk voor het werk van de cultuurcoaches. 'Wij willen graag dat de kinderen hun wijk uit komen, maar het museum moet ook van zijn eilandje af. We benutten de ervaringen die we opdoen door aanwezig te zijn in die scholen. Zo leveren we op een goede manier een bijdrage aan de invulling van het cultuuronderwijs.'

Inbedding

De Mariaschool was een van de eerste scholen met de verlengde schooldag. De leerlingen hebben de hele dag

les en alle klassen komen gedurende het hele jaar in het leslokaal van Andrea. Aanvankelijk hadden de leerkrachten vrij als hun groep in het museumlokaal was. Zo kwamen de museumlessen los te staan van de overige lesstof. 'Van de leerkrachten kon je moeilijk verwachten dat zij hun schaarse tijd zouden gebruiken om mee te kijken', weet Andrea Jacobs. 'Toch zijn we gaan zoeken naar een manier om de lessen meer in te bedden in het curriculum. Tegenwoordig blijven de leerkrachten de eerste vijf minuten even meekijken. Ik zorg er altijd voor dat de doelen op het bord staan en meestal geef ik ze 's ochtends vroeg al aan de leerkrachten door. Zij kunnen er dan al aan refereren in de klas en de leerlingen aanmoedigen om de doelen daadwerkelijk te halen. Als ze vijf minuten voor het eind van de museumles hun groep weer komen ophalen, checken ze gelijk of het gelukt is. Zo ontstaat er een verband. Dat werkt veel beter.'

'Het is voor leerlingen prettig om iets moois te kunnen maken.'

Samen voor de klas

Op de Montessorischool waar Andrea Jacobs nu als cultuurcoach werkt, blijven de leerkrachten er de hele les bij. Dat is volgens haar de ideale manier: 'Het is de bedoeling om de leerkrachten op deze manier te scholen. En ik leer er zelf ook heel veel van. De eigen kleuterjuf merkt bijvoorbeeld veel eerder op wanneer de concentratie van de kinderen verslapt, terwijl ik een verhaal aan het vertellen ben. Zij springt dan op en gaat even een liedje zingen. Ik vind dat een heel prettige manier van werken. Zo leren we allebei van elkaar.'

Over de cultuurcoach

Er is circa 260 fte aan cultuurcoaches actief in Nederland.

Een cultuurcoach werkt op basis-scholen en brede scholen als kunstvakdocent of als verbinder tussen school en culturele instelling. Het rijk en de gemeente financieren de cultuurcoach met de Brede Impuls combinatiefuncties.

Veel gemeenten vinden de cultuurcoach een bruikbaar instrument om

doelstellingen op het gebied van cultuureducatie en cultuurparticipatie, en de verbinding daartussen, te realiseren. Gemeenten kunnen de impuls helemaal toesnijden op de eigen lokale situatie en daarbinnen op elke individuele school.

De vrijheid die gemeenten binnen de impuls regeling krijgen voor het invullen en realiseren van combinatiefunctionarissen cultuur, zorgt voor een zeer diverse beroepspraktijk. De kracht hiervan is dat er maatwerk geboden kan worden maar het zorgt er ook voor dat

het werk van een cultuurcoach niet altijd even zichtbaar of bekend is.

Bezuinigingen en de komst van regelingen als Cultuureducatie met Kwaliteit en de Impuls Muziekregeling hebben invloed gehad op het werk van cultuurcoaches. Het accent op kunst- en cultuuraanbod verzorgen in de verlengde schooldag van brede scholen is door veel gemeenten losgelaten. Gemeenten willen met hulp van de cultuurcoach dagelijks cultuuraanbod op alle scholen stimuleren.

Meer informatie via www.lkca.nl

Cultuureducatie in het basisonderwijs

De komende vier jaar (2017 – 2020) stimuleert het ministerie van OCW opnieuw de kwaliteit van cultuureducatie in het basisonderwijs. Binnen het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) werken scholen en culturele instellingen in het hele land samen aan goed cultuuronderwijs en zorgen zij dat kunst en erfgoed vast onderdeel worden van het lesprogramma.

Door goed cultuuronderwijs ontwikkelen kinderen zich tot creatieve en kritische volwassenen. Zij leren hun creatieve vaardigheden in te zetten om problemen op te lossen en antwoorden te vinden. Daarnaast stimuleert de Impuls Muziekonderwijs de inbedding van kwalitatief goed muziekonderwijs door het bevorderen van de deskundigheid van leerkrachten, structurele muzieklessen onder schooltijd en de verbinding van muzikale activiteiten binnen en buiten de school.

De cultuurcoördinator speelt een belangrijke rol bij de ontwikkeling van cultuureducatie. Inmiddels zijn er ruim 7000 cultuurcoördinatoren in Nederland. De cultuurcoördinator is een leerkracht of directeur die voor zijn school het cultuurplan schrijft en actualiseert, zijn collega's enthousiasmeert en stimuleert, de culturele activiteiten coördineert en het culturele netwerk rond de school onderhoudt. De meeste scholen hebben een visie op cultuuronderwijs en hebben die ook vastgelegd of zijn daar mee bezig. De meeste scholen in het basisonderwijs en het speciaal onderwijs willen met cultuuronderwijs een breed aanbod aan culturele activiteiten realiseren voor de leerlingen. Ook willen ze dat de leerlingen in aanraking komen met kunst en cultuur. Scholen gebruiken vooral methodes voor tekenen, handvaardigheid en muziek. Steeds vaker zetten ze het digibord in voor lessen cultuureducatie. Vrijwel alle scholen organiseren culturele activiteiten voor hun leerlingen, ook in het speciaal onderwijs. Het basisonderwijs maakt vooral gebruik van een kant-en-klaar kunst- of cultuurtraject, of van de aanpassing van zo'n traject. Een kleinere groep ontwikkelt samen met een (culturele)

instelling of zelfstandig een cultuurprogramma. In het speciaal onderwijs ligt dit anders: daar maken ze relatief weinig gebruik van een kant-en-klaar aanbod. Een behoorlijke groep ontwikkelt zelf een aanbod of past het aan. Meer dan de helft van de basisscholen betreft de visie op cultuureducatie bij de keuze van de culturele activiteiten. Nog maar weinig scholen werken met een samenhangend structureel programma voor cultuuronderwijs.

Regelingen

Cultuureducatie met Kwaliteit

Met het geld via de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit werken basisscholen, culturele instellingen, gemeenten en provincies sinds 2013 tot en met 2020 samen aan goed cultuuronderwijs.

Doelen voor de periode 2017-2020:

- Duurzame verankering van kwalitatief goede cultuureducatie door samenwerking tussen primair onderwijs en culturele omgeving.
- Verdiepen van cultuureducatie op scholen die ook in 2013-2016 deelnamen aan de regeling.
- Vergroten van het aantal deelnemende scholen. Aanvragen door penvoerders konden worden ingediend tot 17 oktober 2016.

Impuls Muziek

Het ministerie van OCW heeft voor de periode 2015 – 2020 25 miljoen euro beschikbaar gesteld voor muziekonderwijs

op basisscholen. Doel van de regeling is de kwaliteit van het cultuuronderwijs te verbeteren en goed muziekonderwijs voor alle kinderen dichterbij te brengen. Scholen kunnen elk jaar bij het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) een aanvraag indienen voor het schooljaar daarna.

Prestatiebox

Via de Prestatiebox Primair Onderwijs ontvangen scholen sinds 2012 jaarlijks een bedrag per leerling, waarvan 11,64 euro bestemd is voor cultuureducatie

Brede Impuls Combinatiefuncties (2012-)

Met deze subsidie wordt de combinatiefunctionaris voor cultuur - de cultuurcoach - bekostigd. Deze werkt in een gecombineerde functie voor zowel onderwijs als cultuur. Doel is meer samenhang tussen onderwijs en culturele instellingen te creëren. Het Rijk investeert 40% van de salariskosten, gemeente en partners de overige 60%.

Subsidies

Fondsen Cultuur

Verschillende particuliere en overheidsfondsen verlenen subsidies voor activiteiten of projecten op het gebied van cultuur(educatie) en (amateur)kunst.

Jeugdcultuurfonds

Leerkrachten of docenten kunnen als intermediair een

aanvraag doen bij het Jeugdcultuurfonds. Dit fonds vergoedt de kosten voor deelname aan bijvoorbeeld muziek- of tekenlessen voor kinderen en jongeren die daarvoor niet de financiële middelen hebben.

Stichting Leergeld

Leergeld biedt kansen aan kinderen in de leeftijd van 4 tot 18 jaar om te kunnen deelnemen aan bijvoorbeeld schoolreisjes, muziekles, sport of scouting.

Vervoersubsidies

Verschillende landelijke en regionale initiatieven maken vervoer mogelijk voor scholen om culturele activiteiten te bezoeken.

Meer informatie vind je op via de website van het LKCA, in de Monitor Cultuuronderwijs in het primair onderwijs en in het programma Cultuureducatie met Kwaliteit.

4 interviews

bij Cultuureducatie in het basisonderwijs

'Directeur superbelangrijk voor cultuuronderwijs'

Auteur: Eeke Wervers

Vrije school Parcival in Hoorn was in 2016 dé cultuurschool van Noord-Holland. Dick Bruin is directeur van deze school waar de leerkrachten iedere dag kunst- en cultuurvakken aanbieden.

Het motto van Parcival is: Daar krijg je zin in leren. 'Dat gaat over zin in leren en zingeving, betekenisvol onderwijs. De kunstvakken spelen daarbij een grote rol. Als directeur ben je super belangrijk voor je school als het om de

kunstvakken gaat. Zelf heb ik veel affiniteit met muziek en beeldend. Ik won vroeger al alle kleuropdrachten op school en speelde accordeon.'

Hoe is cultuuronderwijs op Parcival ingericht?

'We werken voor alle kunstvakken met leerplannen voor de opbouw in grote lijnen. Daarbinnen ontwikkelen de leerkrachten hun eigen lessen. Ik hoor wel eens in het lokale netwerk dat de kunstvakken er makkelijk bij inschieten. Dat zal bij ons niet gebeuren. Ik zeg dan tegen mijn collega's: al start je iedere dag met maar vijf minuten zingen, moet je eens kijken wat er dan gebeurt!'

De leerkrachten geven zelf ook alle kunstlessen?

'Dat klopt. Een aantal van hen komt van de vrijeschool pabo en heeft daar veel les gehad in kunst. Heb je er weinig les in gehad of voel je je er niet vertrouwd mee, dan moet je nascholing volgen. Bijvoorbeeld zangles, schilderles of verhalen vertellen. Onze leerkrachten gaan met de kinderen mee van klas naar klas, dus dan kan het niet zo zijn dat ze een kunstvak niet beheersen.'

Elke leerkracht heeft dus kunst en cultuur als taak?

'Op veel scholen organiseert de cultuurcoördinator alle cultuuractiviteiten, maar bij ons op school doen de leerkrachten dat zelf. Wanneer Egypte, de oude Grieken of de Romeinen op het programma staan, bezoeken ze met hun leerlingen het Allard Pierson Museum in Amsterdam. Je bent als het ware de cultuurcoördinator voor je eigen klas.'

www.parcival-hoorn.nl

ICC cursus als instrument

Auteur: Marian van Miert

Pieter Mols is icc-trainer van het eerste uur en mede-ontwikkelaar van de icc-cursus. Hij was leerkracht in alle groepen van het basisonderwijs, schoolbegeleider en directeur van een erfgoedmuseum. Hij is nog steeds beeldend kunstenaar en heeft sinds 2000 zijn eigen cultureel constructiebureau: ContraPunt.

'De icc-cursus is een geweldig instrument om mensen structureel te laten nadenken over wat cultuur voor onderwijs kan betekenen. Als je daar nog nooit écht over hebt nagedacht dan kun je ook niet verwachten dat er een fantastisch cultuurbeleidsplan ligt.'

Wat is jouw drijfveer?

'Kinderen van nu zijn de vormgevers van de toekomst. Dat is een open deur maar als je daar goed over nadenkt, wordt het geven van onderwijs wel een beetje lastig. Wij moeten er nu voor zorgen dat onze kinderen straks de juiste tools hebben. Ze zullen inderdaad heel goed moeten kunnen rekenen maar ze zullen ook met verandering moeten kunnen omgaan. Dus creatief, innovatief en ondernemend zijn.'

Wat betekent dat voor het onderwijs?

'Het huidige onderwijs is heel lineair ingericht, van a naar b naar c. Als je in september begint, weet je wat je in februari aan het doen bent. Creatieve processen verlopen niet zo machinaal, maar bewegen zich als een nomadisch volk. Als je kinderen ook wilt leren om met onverwachte 'obstakels' om te gaan, en verandering mede vorm te geven, dan kun je niet om kunst en cultuur heen.'

En de rol van de cultuurcoördinator hierin?

'Als je op een school zit waar de directeur je weinig ruimte geeft dan kun je wel een mooi beleidsplan maken, maar dan gaat er weinig gebeuren. Dus dan moet je bedenken waar je gaat beginnen. Hoe kun je stappen zetten en met wie ga je samenwerken? Schrijf vooral op waar wel draagvlak voor is en ga van daaruit bouwen.'

Heb je een advies aan de minister?

'Zet het programma Cultuureducatie met Kwaliteit alsjeblieft voort. En wat mij betreft: noem het geen cultuureducatie meer maar gewoon goed onderwijs.'

Vakspecialist muziek Pabo Tilburg

Auteur: Chantal de Bonth

Sinds dit studiejaar krijgt het vak muziek meer aandacht op de Pabo Tilburg, Fontys Hogeschool Kind & Educatie. Suzanne Kratsborn is muziekdocent op deze pabo en ging met haar collega's in gesprek met de directeur. 'Het bezoek van het platform Ambassadeurs Muziekonderwijs, met Koningin Máxima als erevoorzitter, heeft veel veranderd.'

Welke ontwikkelingen zijn er sindsdien geweest?

'Muziek was slechts één van de vele vakken op de pabo en daardoor was het aantal contacturen ook beperkt. 'Wij als muziekdocenten wilden ons inzetten voor meer en beter muziekonderwijs in de basisschool. En dan begin je natuurlijk bij onze eigen studenten. Voor hen zijn er inmiddels meer uren geroosterd waarin ze samen zingen. Alle eerstejaars vormen samen een koor. Zo leren ze liedmateriaal kennen, ervaren ze wat het is om samen te zingen en raken ze vertrouwd met hun eigen zangstem.'

Kunnen huidige leerkrachten ook bij Fontys terecht voor deskundigheidsbevordering?

'Sinds dit schooljaar bieden wij de post-hbo-opleiding Vakspecialist Muziek aan. Een groep enthousiaste basisschoolleerkrachten is in september gestart. In vijftien bijeenkomsten worden zij geprofessionaliseerd om op hun eigen basisschool als vakspecialist aan de slag te gaan. Het bijzondere aan dit traject is dat er ook een aantal getalenteerde pabostudenten deelneemt. Dit geeft een mooie dynamiek tijdens de bijeenkomsten.'

Merken jullie al iets van de veranderingen op de pabo?

'Door alle aandacht voor het vak muziek vanuit Méér Muziek in de Klas, met ook de Impuls Muziekonderwijs, zien we dat er op steeds meer basisscholen aandacht komt voor muziek. Door muziek steeds meer aandacht te geven in het curriculum en de start van de Vakspecialist Muziek hopen we ons steentje hieraan bij te dragen.'

Foto Suus Heersema

Wij geven antwoord op de vraag van scholen

Auteur: Marian van Miert

Foto linksonder en foto rechts: Het Houten Huis

Jeugdtheatergezelschap Het Houten Huis maakt beeldend muziektheater vanuit thuishaven Groningen. In hun voorstellingen komen pijn, humor en schoonheid samen. Ze laten het publiek op een andere manier kijken naar zichzelf, de ander en de wereld om zich heen. Wij vroegen educatiemedewerker Karlijn Benthem naar de Groninger aanpak.

De Raad voor Cultuur oordeelde positief over de educatieve kwaliteiten van het Huis.

'Bij het Houten Huis creëren ze innoverende manieren om kinderen te laten kennismaken met theater, bijvoorbeeld met een boom die in de klas groeit', zo luidde de toelichting. Een boom in de klas? Hoe is dat idee ontstaan? 'In het noorden hebben we een uitdaging. Scholen kwamen niet naar onze voorstelling in het theater. Zij zagen ons liever bij hen op school. We zijn gaan praten: wat wilden zij graag en hoe spiegelden we dit aan onze wensen? Al heel snel ontstond het idee voor een dagelijks ritueel in de klas. Omdat religie minder belangrijk is, zijn er steeds minder

rituelen in het klaslokaal. Theater raakt aan rituelen. We hebben een boom ontwikkeld die in de klas staat, daar wortelt en meegroeit met de seizoenen. Bij de boom hoort een pakket opdrachtkaarten.'

Wat voor opdrachten staan er op die kaarten?

'Dat iedereen op een dag rode kleding aan moet, of dat er geen klinkers gebruikt mogen worden. Het wisselt. We proberen in te gaan op de vieringen en kaarten te ontwikkelen die het dagelijkse onderwijs ondersteunen. Maar we ontregelen ook. Opdrachten die je even uit het normale ritme halen. Dat is ook wat kunstenaars doen. We leren kinderen niet van alles aan maar vooral anders te kijken en dat vorm te geven.'

Hoeveel bomen moeten er gaan groeien in Groningen?

'We hebben nu dertien bomen staan. Volgend jaar zomer moet er voor iedere school in Groningen een boom verkrijgbaar zijn. Leerkrachten vertellen ons dat de leerlingen zich echt hechten aan de boom. En de leerkrachten vinden het fijn dat ze het niet allemaal zelf hoeven te bedenken.'

De visuele taal van tekenen

Auteur: Vera Meeuwis

Onderzoek naar positieve impact leerkracht op het tekenen door leerlingen

Hoe kun je als leerkracht een positieve impact hebben op het tekenen van leerlingen als je daar zelf weinig ervaring mee hebt en weinig zelfvertrouwen? Wat zeg je tegen kinderen zodat je hun ontwikkeling op dit gebied te stimuleert? Onderzoek van Robert Watts, zelf leraar, biedt uitkomst.

Ik kan niet (meer) tekenen

Kinderen tekenen veel op school. Niet alleen bij kunstzinnige oriëntatie, ook bij andere leergebieden maken ze geregeld illustraties en kaartjes. Ze vinden het fijn om de wereld om zich heen weer te geven in beeld. Maar hoe ouder kinderen worden, hoe meer ze vinden dat ze niet betrouwbaar kunnen tekenen. Omdat ze zichzelf daarom geen goede 'kunstenaar' vinden, verliezen ze de belangstelling voor kunst. En dat is jammer omdat tekenen een belangrijk communicatiemiddel is om ideeën, gedachten en ervaringen kwijt te kunnen.

Persoonlijke smaak is geen graadmeter. Je hebt enige kennis en begrip van het vak nodig om verbeter-suggesties te kunnen geven.

Behoeft aan steun

Een van de factoren voor het verlies van belangstelling is dat groepsleerkrachten niet altijd vertrouwen hebben in het geven van tekenles. Ze geven leerlingen veel vrijheid bij het kiezen van inhoud en stijl. Ze geven graag positieve bevestiging, maar leveren nauwelijks kritische feedback. Om goed waarheidsgetrouw te leren tekenen, wat kinderen graag doen, hebben ze specifieke steun nodig. Reageren op het werk van leerlingen kan echter moeilijk en verwardend zijn. Want wanneer is een tekening goed of slecht? Persoonlijke smaak is geen graadmeter. Je hebt enige kennis en begrip van het vak nodig om verbeter-suggesties te kunnen geven.

Wat zeg je tegen kinderen

Voor leerlingen hoeft je geen technisch vaardig kunstenaar te zijn. Ze willen dat je belangstelling toont voor hun werk en met ideeën komt over hoe het beter kan. Aanknopingspunt is om de realistische tekening te zien als een verhaal, dat vastlegt en verbeeldt. Analyseer een tekening om uit te vinden wat er speciaal aan is. En stel kinderen vervolgens vragen over de stemming, de details, de compositie en de representatie. Bijvoorbeeld: hoe voelen de mensen in jouw tekening zich, en hoe kun je dat laten zien? Welke details zou je kunnen toevoegen aan de achtergrond om te laten zien waar je tekening zich afspeelt?

Visueel vocabulaire

Voor hun zelfvertrouwen hebben kinderen artistieke kennis en technische vaardigheden nodig. Net zoals ze kennis en begrip van taalprincipes nodig hebben om zich gesproken of geschreven uit te drukken, hebben ze ook een visueel vocabulaire nodig om beeldend te communiceren. Met meer technische vaardigheden kunnen leerlingen steeds complexere ideeën verbeelden. Zie het maken van een tekening echter niet als een vaardigheidstest, maar als een krachtige manier van omgaan met de visuele wereld. Teken en kijken.

Gebaseerd op het artikel *Responding to children's drawings* van Robert Watts in het tijdschrift *Education 3-13: International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education*

Over vakken en bakken

Auteur: Liesbeth Kleuver

Bas en Meike uit groep 6 komen tijdens mijn pauze aarzelend mijn lokaal binnen. 'Juf, we moeten een instrument maken, heb jij materiaal voor ons?' Zucht, daar gaan we weer.

Ze hebben een zogenaamde 'bakkaart' in hun hand. De bakkaarten horen bij een methode voor wereldoriëntatie en bevatten vakoverstijgende opdrachten: maak een toga (Romeinen), bouw een kasteel (Middeleeuwen) of, zoals deze keer, maak een muziekinstrument (Afrika). De kaarten heten geschikt te zijn voor zelfstandig werken, dus worden ze door mijn collega's zelden vooraf gelezen of voorbereid. Welke materialen er nodig zijn, welke leerdoelen erachter zitten en aan welke eisen het eindproduct moeten voldoen, is meestal volstrekt onduidelijk.

Geef ik de kinderen grote lappen mee om een toga te maken, dan tref ik ze even later in de gang met omgeknoopte capes, terwijl ze riddertje spelen. Het 'kasteel' blijft zichtbaar een schoenendoos met 4 wc-rollen en het muziekinstrument...

'Wat hebben jullie nodig?' vraag ik Bas en Meike. Eh... ze zwijgen. 'Wat willen jullie maken? Wat is jullie plan?' probeer ik te helpen. Meike pakt de bakkaart erbij: 'ik denk zoiets.' Ze wijst op de foto waarop een mij onbekend slaginstrument staat, gemaakt met houten plankjes van diverse lengtes geknoopt boven een soort kalebassen. 'En wat heb je dan nodig...?' vraag ik nog eens, echt niet om te pesten.

Bas stoot Meike aan: 'Dat kunnen we helemaal niet maken, veel te moeilijk.' 'Dat klopt en ik baal van dat antwoord, want natuurlijk kunnen ze best iets maken dat er op lijkt.

Maar dan moet je daar wel een echte les van maken, ze iets leren over geluid, klankkasten, experimenteren met diverse materialen, praten over constructies. Dan moet er een sortering van bruikbare materialen klaarliggen. Dat is niet iets van effe leuk tussendoor. Ik kan zo'n les niet in een pauze geven.

Ik doe uiteindelijk alle materiaal-kasten maar open en laat ze rond kijken. Ze pikken wat flessendoppen en een metalen blikje mee. De opdracht rammelt, nu letterlijk en figuurlijk! Het gaat niet over techniek, vormgeving of muziek of aardrijkskunde en ook creativiteit en oplossend vermogen worden niet ontwikkeld.

In diverse methodes voor beeldende vorming zijn goede lessen opgenomen waarin kastelen, kleding en muziekinstrumenten worden gemaakt. Dan leren ze wel technieken, vormgeven en beelden beschouwen, maar weer minder over Floris V, het Romeinse rechtssysteem

en Afrika. Het ligt er maar aan vanuit welk dominant vak je het onderwerp benadert.

Ik geef die 'vakoverstijgende' lessen ook, maar ergens vindt onvoldoende transfer plaats, tussen mij en mijn collega's, bij leerlingen van het ene naar het andere vak waardoor ze baklessen blijven doen op een manier die in mijn ogen misbaksels opleveren. Gaat dat beter op een school zonder vakleerkrachten waar de groepsleerkracht zowel wereldoriëntatie geeft als de kunstvakken? Ik ben bang van niet. Alleen wordt dan minder snel opgemerkt dat de doelen die bij kunstvakken horen vaak het onderspit delven.

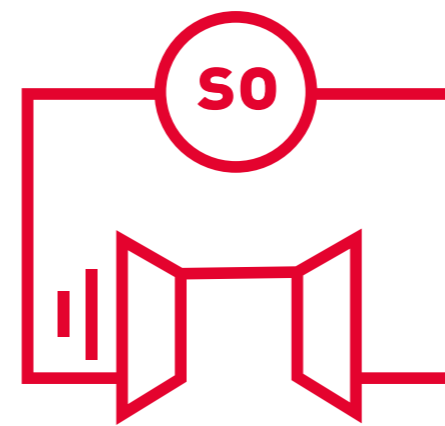
De oplossing ligt natuurlijk voor de hand: samen optrekken in projectvorm. Dat gebeurt op veel scholen, net als op onze school, in cultuurweken. Maar veel te weinig. In het basisonderwijs lijkt soms vergeten dat we leren voor het leven en niet voor school(toetsen) en dat cultuur dus eigenlijk ons dominante 'vak' is.

Foto Liesbeth Kleuver

Foto Ilona Hartensveld

SO De Heldring probeert een breed palet aan kunstactiviteiten aan te bieden. Muzieklessen door een vakleerkracht, atelierprojecten met een beeldend kunstenaar, een foto-project met een fotograaf, bezoek aan Het Concertgebouw, het Tropenmuseum.

'Cultuureducatie is belangrijk op onze school, het is een van de pijlers van waaruit we werken', vertelt Monique. 'We maken gebruik van het leerlijnenlab van Mocca (Expertisenetwerk Cultuureducatie Amsterdam). Dit lab wordt gefinancierd vanuit de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit. Op deze manier heeft onze school een leerlijn voor muziek ontwikkeld. De leerlijn voor het vak beeldend is in ontwikkeling. We werken voor deze disciplines samen met vakleerkrachten.'

Monique is als trainer betrokken bij de cursus Cultuurdocenten Speciaal Onderwijs en ze organiseert jaarlijks de kunstmaanden op school. Dat doet ze uiteraard niet allemaal alleen, ze heeft een cultuurwerkgroep opgericht met vijf collega's. 'Samen bedenken we activiteiten en voeren ze ook uit. Belangrijk, want zo ontstaat er veel draagvlak voor cultuureducatie in de school.'

Ervaringsgericht

Jaap Velserboer is een van de kunstenaars waarmee Monique samenwerkt. Jaap werkt graag op scholen voor speciaal onderwijs: 'Voor SO-scholen geldt nog meer dan voor andere scholen dat kunstprojecten maatwerk zijn. Mijn eerste contact loopt altijd via de cultuurcoördinator, dat functioneert goed. Voor mij is het heel belangrijk om met zo iemand te kunnen overleggen over inhoud en aanpak van de projecten.'

Kenmerkend voor een kunstproject van Jaap is de ervaringsgerichte aanpak. Hij laat kinderen ontdekkingen doen, oorzaak en gevolg begrijpen, dingen durven, experimenteren. Jaap gebruikt eenvoudige materialen, vaak verkrijgbaar bij de bouwmarkt: piepschuim, tape, tie wraps, plasticfolie en satéprikkers. 'Ik vind het belangrijk dat ze echt wat meekrijgen van de opdrachten. Durf, gretigheid, enthousiasme. Leerlingen moeten alle ruimte krijgen om te ontdekken. Je helpt hen door hen daarbij te begrenzen in thema en materiaal. Dan zie je dat het werken aan de opdrachten geluk en rust geven. Kunst is fundamenteel voor de groei van deze kinderen.'

Professionalisering

Het team van SO De Heldring deed al veel aan muziek maar wilde ook graag inspirerende atelierlessen geven. Daarom hebben ze gekozen voor professionalisering op het gebied van beeldend. Monique zocht ook hiervoor contact met Jaap Velserboer. 'Een kunstenaar heeft een gidsrol, hij kan laten zien hoe je materialen en technieken op een andere manier kunt inzetten. Met meer aandacht voor het proces', legt Monique uit. 'We gunnen de kinderen de zoektocht, dat is essentieel. Onze kinderen hebben weinig fantasie. Je doet voor hoe ze iets kunnen maken. Daarbinnen is dan ruimte voor een eigen invulling.'

SO De Heldring heeft een mooi atelier met allerlei beeldende materialen. Jaap Velserboer leerde in vijf bijeenkomsten leerkrachten en assistenten hoe ze kunnen werken in het atelier. Het accent lag op het trainen van de waarneming en het ervaringsgericht werken met verschillende materialen. Doel was om met deze kennis een onderzoekende houding bij de leerling te stimuleren en de fantasie te prikkelen. Monique: 'Zo kunnen we het atelier gebruiken als een ruimte waarin kinderen ervaren dat bijzondere dingen mogelijk zijn. Het atelier nodigt uit om andersoortige dingen te doen.'

'Ik blijf de collega's dan ook stimuleren om naar het atelier te gaan. Soms is het verleidelijk om beeldende activiteiten in je lokaal te doen. Maar door Jaap Velserboer regelmatig terug te vragen, worden we gestimuleerd om in het atelier te gaan werken. In die zin is hij de katalysator om te experimenteren en kunst een belangrijke plek te geven in onze school.'

Foto Eeke Wervers

'Onze kinderen kunnen niet zelf op zoek gaan naar hun talenten en ontdekken wat ze willen doen.'

'We gunnen kinderen hun eigen zoektocht'

Auteur: Eeke Wervers

Cultuuronderwijs in het speciaal onderwijs

Monique Rutgers is leerkracht en cultuurcoördinator op SO De Heldring in Amsterdam, een school voor kinderen met een verstandelijke beperking. 'Onze kinderen kunnen niet zelf op zoek gaan naar hun talenten en ontdekken wat ze willen doen. Wij bieden ze de mogelijkheid hun sociale en creatieve talenten wel te ontwikkelen. Een kunstenaar als Jaap Velserboer kan daarbij een belangrijke rol spelen.'

Kunst en cultuur speerpunt bij gefuseerde scholen in Leek

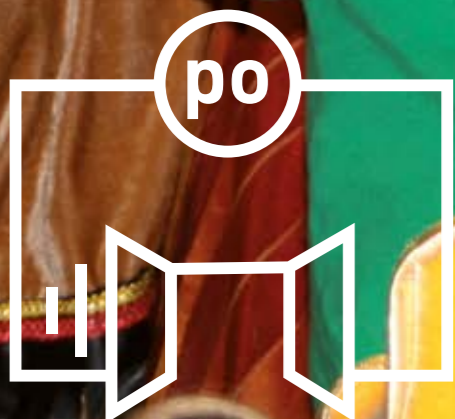
Auteur: Kirsten Vogd

In krimpgebieden kampen veel basisscholen met leerlingentekort, zo ook in Leek. Twee jaar geleden is Samenlevingsschool De Stapsteen ontstaan na de fusie van OBS De Tweemaster en CBS De Tweesprong. Kunst en cultuur speelden in het proces een belangrijke rol. Het is nu zelfs zo stevig verankerd, dat de school aspirant lid is van de Vereniging CultuurProfielScholen (VCPS-PO). Een gesprek met directeur Marleen Miedema en cultuurcoördinator Evelyn Vermanen.

‘Beide scholen lagen in dezelfde wijk maar we deden eigenlijk nooit iets samen’, vertelt directeur Marleen Miedema. ‘Daarom hebben we ook nadrukkelijk gekozen voor een samenlevingsschool. Niks geen wij en zij maar gezamenlijkheid met wederzijds respect en vertrouwen. Dat kenmerkt onze identiteit en staat ook nadrukkelijk in onze visie. Wij hechten nadrukkelijk waarde aan projectmatig werken en verbinding. Cultuureducatie is daar bij uitstek geschikt voor. Goed of fout vinden wij minder belangrijk.’

De verschillende achtergronden van de school – christelijk en openbaar – zijn eigenlijk nooit een probleem geweest. ‘Het is net hoe je er mee omgaat’, reageert Marleen. ‘Neem nou een brandende kaars. De één associeert het met God, de ander met licht. En er is nog steeds ruimte voor het gebed, terwijl kinderen zonder geloofsachtergrond dan simpelweg een moment van stilte hebben. Hoe ingewikkeld zo’n fusietraject ook is, de plek van beide identiteiten is nooit in gevaar geweest. En beide teams stonden ook vrijwel direct achter de cultuurprofilering.’ Voor cultuurcoördinator Evelyn Vermanen lag er de belangrijke taak om een degelijk beleidsplan voor cultuuronderwijs op te stellen. ‘Wat willen we met elkaar? Die vraag hebben we uitvoerig met alle collega’s besproken. Dat is misschien ook wel de kracht van onze aanpak: er is draagvlak binnen het hele team. We zijn altijd bereid elkaar

te helpen en de schouders eronder te zetten. Het scheelt natuurlijk ook dat we een heel bevlogen directeur hebben. Maar dan nog, we dragen allemaal de visie uit. Het rust dus niet allemaal op Marleen en mij, in tegendeel.’ Deelname aan de VCPS-PO is voor de school een mooie erkenning voor alles wat al is bereikt. ‘Het is ook een stok achter de deur’, vindt de directeur. ‘Natuurlijk doen we het al goed maar we willen dat het over vijf en tien jaar nog steeds goed gaat. Het lidmaatschap zorgt ervoor dat het op de agenda blijft en dat we alle opgedane kennis en ervaringen ook kunnen delen met de andere scholen uit de stichting Penta Primair. We hebben een overstijgend projectteam en met elkaar streven we ernaar om alle kinderen in aanraking te brengen met kunst en cultuur.’ De samenwerking en onderlinge communicatie is binnen de stichting heel goed geregeld, dat ziet ook Evelyn. ‘Het gaat ook verder dan alleen de scholen uit de stichting. We vormen een netwerk met alle scholen uit het Westerkwartier, waar Leek in ligt, en hebben onderling veel contact. De kennis die wij als koploperschool hebben, willen we heel graag breed wegzetten. Zo organiseren we inspiratiedagen voor onze collega’s. Het moet echt een olievlekeffect teweeg brengen. Onze missie is om alle kinderen kunst en cultuur mee te geven.’

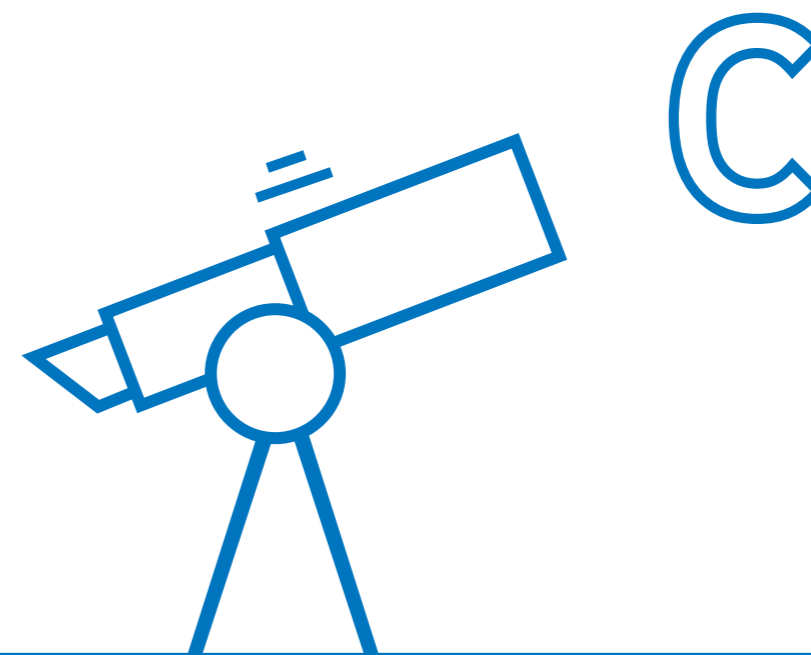
Toekomst van ons cultuuronderwijs

Auteur: Ronald Kox

Het moet anders! Dit is een veelgehoorde verzuchting. Toch lukt het ons vaak niet, om het anders te doen. Ook niet in het onderwijs, waar al lang en veel wordt gesproken over de noodzakelijke verandering.

Verbetering van de kwaliteit, vermindering van de werkdruk, een andere inrichting van het onderwijs. En natuurlijk de algemene discussie over het traject Onderwijs2032 die al sinds november 2014 loopt. De commissie Schnabel presenteerde begin 2016 *Ons onderwijs2032. Eindadvies*. Het grootste deel van 2016 is door de Onderwijscoöperatie en de Regiegroep Onderwijs2032 gewerkt aan een draagvlakpeiling en een nadere verkenning van het advies. In grote lijnen kwam daaruit voort dat het draagvlak onder docenten wisselend is en dat er bij de nadere uitwerking veel ruimte en betrokkenheid moet zijn vanuit de docenten en scholen.

Voor cultuuronderwijs heeft de dynamiek in 2016 ook niet stilgestaan. Het LKCA kreeg het verzoek om te werken aan een breed kader met een 'gedragen ambitie voor cultuureducatie' vanuit onderwijs, cultuur én overheid. Begin november verscheen dit kader, de 'Basis voor Cultuureducatie. Handreiking voor de toekomst van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie'. In deze handreiking staat een visie op hoe cultuuronderwijs er in de toekomst uit zou moeten zien, en wat daar binnen de huidige situatie of op korte termijn al van te realiseren is. Begin 2017 is het LKCA in gesprek gegaan met de betrokken partijen om alle mogelijkheden te bekijken en wat ieders rol daarbij kan zijn.

In de visie van het LCKA moet alles wat buitenschools aangeboden wordt, bij het binnenschoolse domein aansluiten. Kinderen moeten de gelegenheid hebben om onder schooltijd kunst en cultuur te ontdekken en er actief mee aan de slag gaan. Het leren bespelen van een instrument, beeldende technieken aanleren, omgaan met nieuwe mediavormen of op een podium staan. Dat is niet voor ieder kind vanzelfsprekend vanuit aanleg of interesse. Daarom moet er een algemeen deel zijn voor ieder kind en een keuzedeel voor kinderen die zich verder willen ontwikkelen.

Het algemene deel wordt in de basisschoolleeftijd vooral bepaald door het werken met het artistiek-creatieve proces (oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en evalueren). Telkens in relatie tot een andere kunstdiscipline zoals literatuur, muziek of erfgoed. Op deze manier leren kinderen het proces goed kennen en hanteren. En herkennen ze de uitwerking ervan in de verschillende kunstvormen. Ze maken er kennis mee, ze kunnen ervaren of dit iets voor hen is en of zij daar eventueel in verder willen gaan.

Leerlingen die meer kunnen en willen dan de basis, moeten onder schooltijd ruimte krijgen voor de gewenste verdieping. Binnen de meeste huidige schoolvormen is dat onmogelijk: het lesprogramma is al heel erg vol, de schooltijd is te beperkt en de variëteit te groot om dat allemaal aan te bieden. Daarom gaat de visie van het LCKA ook uit van verbinding van cultuuronderwijs met andere vakken in meer thematisch en projectmatig onderwijs, en van het loslaten van de traditionele, laat 19e eeuwse, onderwijsvorm die we ook in de 21e eeuw nog hebben.

Een pleidooi voor een schooldag van 7-19 uur, 50 weken per jaar. Waar kinderen aan de hand van ontwikkelplannen op wisselende tijden en in wisselende periodes op school kunnen zijn, en waar de leerkracht zijn werk af kan wisselen met vakdocenten, spelbegeleiders of pedagogisch medewerkers om kinderen een veilige en rijke leeromgeving te bieden. Waar cognitief leren, spelen, sporten en bezig zijn met kunstvormen elkaar afwisselen gedurende de dag. Ouders, leerkrachten en specialisten maken samen de ideale mix voor het individuele kind om zich te ontwikkelen.

Leerlingen die meer kunnen en willen dan de basis, moeten onder schooltijd ruimte krijgen voor de gewenste verdieping.

Zo ver is het nog lang niet. De handreiking biedt daarom een overzicht van mogelijkheden die er nu al zijn of in de nabije toekomst mogelijk gemaakt moeten worden. Zodat we vandaag beginnen aan de schooldag van morgen. Was dat ook niet waar Onderwijs2032 over ging?

Win jij een boekenpakket van uitgeverij De Eenhoorn?

Met de uitkomst van onderstaande woordzoeker kun je een slagzin maken. Los de puzzel op, stuur de oplossing die je kan maken met de overgebleven letters naar evelinesimons@lkca.nl. Onder de inzendingen verloten we drie pakketten met prachtige prenten- en leesboeken voor kinderen van uitgeverij De Eenhoorn.

BELEID
BEMIDDELEN
BESTUUR
CMK
CPS
CULTUUR
CULTUURCOACH
DIRECTEUR
ICCR
INSTELLING
LEERKRACHT
LEERLIJN
LEERLING
LKCA
ONDERWIJS
PABO
PLAN
PO
SAMENWERKEN
SCHOOL
SO
SPECIAAL
TRAINER
VERBINDEN

S C H O O L E E R L I N G
A P L E E R L I J N C U L
M B E L E I D C I L P O E
E T P C C U U C N P v D E
N R A M I P E E S L E I R
W D B K U A S R T A R R K
E S O L K C A C E N B E R
R U U T L U C L L A I C A
K B E M I D D E L E N T C
E R U U T S E B I T D E H
N S J I W R E D N O E U T
I T R A I N E R G E N R I
C U L T U U R C O A C H S

Colofon

Cultuurcoördinator NL
Magazine voor professionals cultuur
in het primair onderwijs

Auteurs

Auteurs: Chantal de Bonth,
Marian van Miert, Liesbeth Kleuver,
Vera Meewis, Ronald Kox,
Eveline Simons, Anneloes Vermeulen,
Kirsten Vogd, Melissa de Vreede en
Eeke Wervers

Eindredactie

Eeke Wervers

Tekstredactie

Kirsten Vogd

Productiebegeleiding

Miriam Schout

Ontwerp en opmaak

Taluut, Utrecht

Foto's omslag en colofon

iStock

Drukwerk

Drukkerij Libertas Pascal, Utrecht

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut
Cultuureducatie en
Cultuurparticipatie (LKCA).
Kromme Nieuwgracht 66
Postbus 452
3500 AL Utrecht
030 711 51 00
info@lkca.nl
www.lkca.nl

LKCA Utrecht, januari 2017

voor professionals die werken voor cultuur
op school of in de vrije tijd